

Veri nedir?

□ Veri nedir?

- Geometrik bir bakış açısı
  - Benzerlik
- Olasılıksal bir bakış açısı
  - Yoğunluk

□ Veri kalitesi

□ Veri önışleme

- Birleřtirme
- Örneklem
- Veri küçültme
  - Temel bileřen analizi (Principal Component Analysis)
  - Çok boyutlu ölçekleme (Multidimensional Scaling)

Veri Nedir?

- Genel olarak veri $n \times d$ bir matris ile ifade edilir

$$\mathbf{D} = \begin{pmatrix} & X_1 & X_2 & \cdots & X_d \\ \mathbf{x}_1 & x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1d} \\ \mathbf{x}_2 & x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2d} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \mathbf{x}_n & x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nd} \end{pmatrix}$$

- n satır ve d sütun,

- Satırlar örneklere

$$\mathbf{x}_i = (x_{i1}, x_{i2}, \cdots, x_{id})$$

- Sütunlar özelliklere (değişkenlere) işaret eder.

$$X_j = (x_{1j}, x_{2j}, \cdots, x_{nj})$$

Veri Nedir?

- Örnek sayısı, n , verinin büyüklüğünü (size), öznitelik (özellik, değişken) sayısı, d , ise verinin boyutunu (boyutsallık-dimensionality)

$d=1$ -> Tek değişkenli analiz (univariate)

$d=2$ -> Çift değişkenli analiz (bivariate)

$d>2$ -> Çok değişkenli analiz (multivariate)

Iris veri seti

http://en.wikipedia.org/wiki/Iris_flower_data_set

	X_1 sepal length	X_2 sepal width	X_3 petal length	X_4 petal width	X_5 class
x_1	5.9	3.0	4.2	1.5	Iris-versicolor
x_2	6.9	3.1	4.9	1.5	Iris-versicolor
x_3	6.6	2.9	4.6	1.3	Iris-versicolor
x_4	4.6	3.2	1.4	0.2	Iris-setosa
x_5	6.0	2.2	4.0	1.0	Iris-versicolor
x_6	4.7	3.2	1.3	0.2	Iris-setosa
x_7	6.5	3.0	5.8	2.2	Iris-virginica
x_8	5.8	2.7	5.1	1.9	Iris-virginica
$\vdots$	$\vdots$	$\vdots$	$\vdots$	$\vdots$	$\vdots$
x_{149}	7.7	3.8	6.7	2.2	Iris-virginica
x_{150}	5.1	3.4	1.5	0.2	Iris-setosa

Iris setosa

Iris versicolor

Iris virginica

Diğer tip veri setleri

- Her veri seti matris formatında olmayabilir
- Daha karmaşık veri setleri aşağıdaki öğeleri içerebilir
  - Kayıt tipi veri
    - İşlem/hareket (transaction)
  - Sıralı veri
    - DNA/Protein,
    - Metin,
    - Zaman serisi,
    - Resim,
    - Ses
    - Video, ve diğerleri...
  - Ağ (graph) tipi veri
    - World Wide Web
    - Molekül yapıları
- analiz için daha özelleşmiş teknikler gerektirir.

Öznitelik tipleri

- Alabileceği değer kümesine göre iki ana itpe ayrılır.
  - Kategorik öznitelikler
    - Nominal: Göz rengi, TC Kimlik No
    - Ordinal: Eğitim durumu, anket sorusu cevabı (kötü, orta, iyi)
  - Numerik öznitelikler
    - Aralık-ölçekli (Interval-scale): Sıcaklık
      - 10 ve 20 derece iki hava durumunu, dün bugünden iki kat soğuktan demeyiz.
    - Oran-ölçekli (Ratio-scaled): yaş
      - 20 yaşındaki bir insan 10 yaşındaki insandan iki kat daha yaşlıdır.

Farklı bir kategorizasyon

Kesikli ve Sürekli Öznitelikler

□ Kesikli öznitelikler

- Değer kümesi sayılabilen (countable) özniteliklerdir.
- örnekler: posta kodu, paragrafta yer alan kelimeler, araba markaları
- Çoğunlukla tam sayılar ile ifade edilir

□ Sürekli öznitelikler

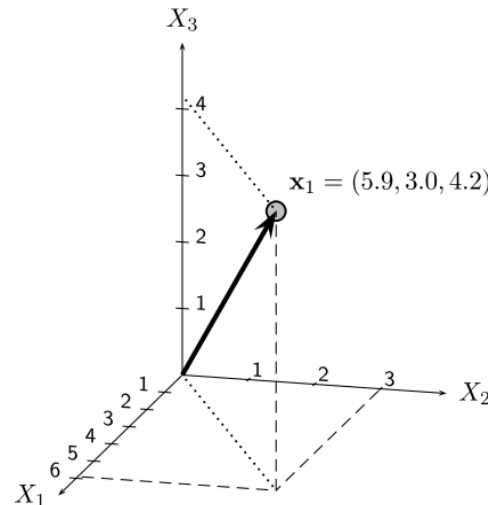
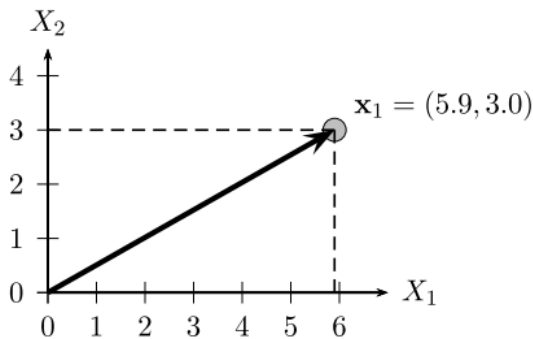
- Reel sayılar ile ifade edilir.
- örnekler: sıcaklık, ağırlık, uzunluk
- Ölçülebilen ve sonlu sayıda rakam ile ifade edilen özniteliklerdir.

Veri Analizine Yaklaşım

Geometrik bakış

- d tane öznelik içeren D veri matrisinde tüm öznelikler nümerik ise her satır d -boyutlu uzayda bir nokta olarak ifade edilebilir.

$$\mathbf{x}_i = (x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{id}) \in \mathbb{R}^d$$

Benzerlik – Farklılık

(Similarity – Dissimilarity)

□ Benzerlik

- İki verinin ne kadar benzer olduğunun bir ölçütüdür.
- Veriler benzediğinde büyük değerler alır.
- Genellikle $[0,1]$ aralığında ifade edilir.

□ Farklılık.

- İki verinin ne kadar farklı olduğunun bir ölçütüdür.
- Veriler benzediğinde küçük değerler alır.
- En düşük farklılık çoğunlukla sıfır ile ifade edilir.
- Üst limit değişebilir.

□ Benzerlik ya da farklılık kimi zaman Yakınlık (Proximity) olarak ifade edilir.

Basit öznitelikler için benzerlik/farklılık

Öklit Uzaklık

□ Öklit uzaklık

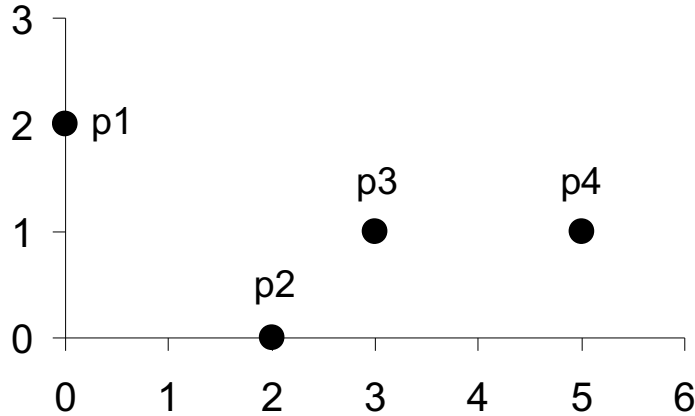
$$dist = \sqrt{\sum_{k=1}^t (p_k - q_k)^2}$$

p ve q örneklerinin k öznitelik değerlerinin farklarının karesinin tüm öznitelikler (t tane) üzerinden toplanması ile bulunur.

□ Öznitelik ölçekleri farklı olduğu durumda, standardizasyon gereklidir.

Basit öznitelikler için benzerlik/farklılık

Öklit Uzaklık

örnek	x	y
p1	0	2
p2	2	0
p3	3	1
p4	5	1

	p1	p2	p3	p4
p1	0	2.828	3.162	5.099
p2	2.828	0	1.414	3.162
p3	3.162	1.414	0	2
p4	5.099	3.162	2	0

Uzaklık Matrisi

(Distance Matrix)

Basit öznitelikler için benzerlik/farklılık

Minkowski Uzaklık

- Minkowski Uzaklık genelleştirilmiş bir uzaklık ölçüsüdür

$$dist = \left(\sum_{k=1}^t |p_k - q_k|^r \right)^{\frac{1}{r}}$$

r parametresinin değerlerine göre uzaklık tanımı değişir.

Basit öznitelikler için benzerlik/farklılık

Minkowski Uzaklık

- $r = 1$. Manhattan, L_1 norm
- $r = 2$. Öklit, L_2 norm
- $r \rightarrow \infty$. "supremum" ($L_{\max}$ norm, L_{∞} norm) distance.
  - Öznitelikler arası farkların maximumu

Basit öznitelikler için benzerlik/farklılık

Minkowski Uzaklık

örnek	x	y
p1	0	2
p2	2	0
p3	3	1
p4	5	1

L1	p1	p2	p3	p4
p1	0	4	4	6
p2	4	0	2	4
p3	4	2	0	2
p4	6	4	2	0

L2	p1	p2	p3	p4
p1	0	2.828	3.162	5.099
p2	2.828	0	1.414	3.162
p3	3.162	1.414	0	2
p4	5.099	3.162	2	0

L ∞	p1	p2	p3	p4
p1	0	2	3	5
p2	2	0	1	3
p3	3	1	0	2
p4	5	3	2	0

Uzaklık matrisi

Veri Analizine Yaklaşım

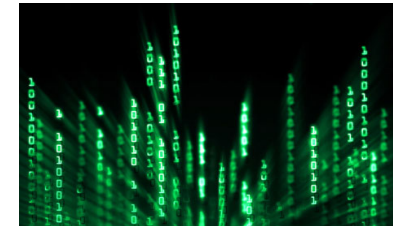
Olasılıksal bakış

- Her öznelite rassal bir deęişkendir.
  - Her deneyin sonucunda belli bir kurala değer atayan bir fonksiyon.

Makine-Süreç

Bilinmeyen olasılık
dağılımı
-tipi
-parametreleri

X

Iris verisetinde gövde uzunluęu,
n=150

- Sürekli bir rassal değişken

5.9	6.9	6.6	4.6	6.0	4.7	6.5	5.8	6.7	6.7	5.1	5.1	5.7	6.1	4.9
5.0	5.0	5.7	5.0	7.2	5.9	6.5	5.7	5.5	4.9	5.0	5.5	4.6	7.2	6.8
5.4	5.0	5.7	5.8	5.1	5.6	5.8	5.1	6.3	6.3	5.6	6.1	6.8	7.3	5.6
4.8	7.1	5.7	5.3	5.7	5.7	5.6	4.4	6.3	5.4	6.3	6.9	7.7	6.1	5.6
6.1	6.4	5.0	5.1	5.6	5.4	5.8	4.9	4.6	5.2	7.9	7.7	6.1	5.5	4.6
4.7	4.4	6.2	4.8	6.0	6.2	5.0	6.4	6.3	6.7	5.0	5.9	6.7	5.4	6.3
4.8	4.4	6.4	6.2	6.0	7.4	4.9	7.0	5.5	6.3	6.8	6.1	6.5	6.7	6.7
4.8	4.9	6.9	4.5	4.3	5.2	5.0	6.4	5.2	5.8	5.5	7.6	6.3	6.4	6.3
5.8	5.0	6.7	6.0	5.1	4.8	5.7	5.1	6.6	6.4	5.2	6.4	7.7	5.8	4.9
5.4	5.1	6.0	6.5	5.5	7.2	6.9	6.2	6.5	6.0	5.4	5.5	6.7	7.7	5.1

Veri Analizine Yaklaşım

Olasılıksal bakış

- Her özneliği tek değişkenli bir rassal sayı olarak tanımlamak yerine, veri setimizin çok değişkenli bir rassal sayıdan oluştuğunu düşünebiliriz.

- Zar atma

- $P(1,1)=1/36$

- $P(1,2)=1/36$

- ....

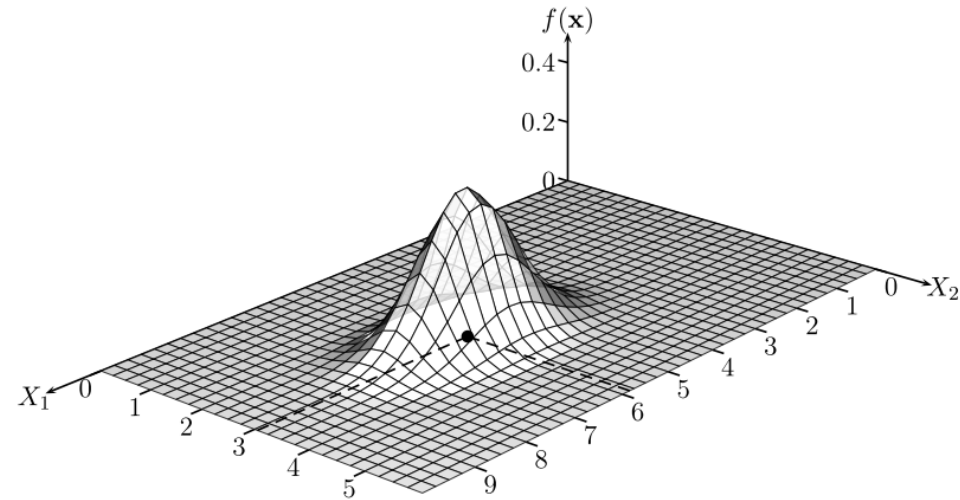
- Örnek

- İki değişkenli (bivariate)

- Normal dağılım

- Gaus (Gaussian) dağılım olarak da tanımlanır (bir ya da birden çok değişkenli rassal sayılar için)

- Gerçek hayat problemleri çoğunlukla çok deęişkenlidir.

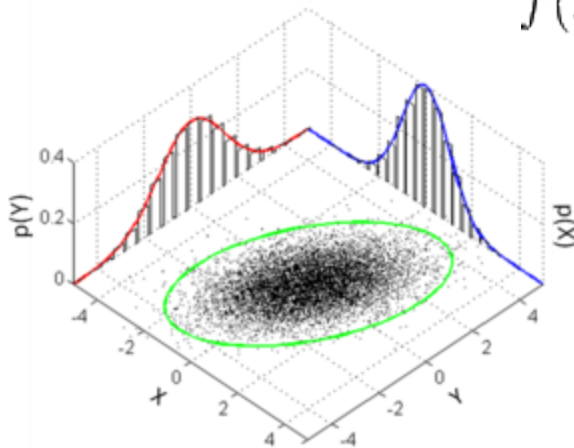
Olasılıksal bakış

Normal (Gaus) dağılım

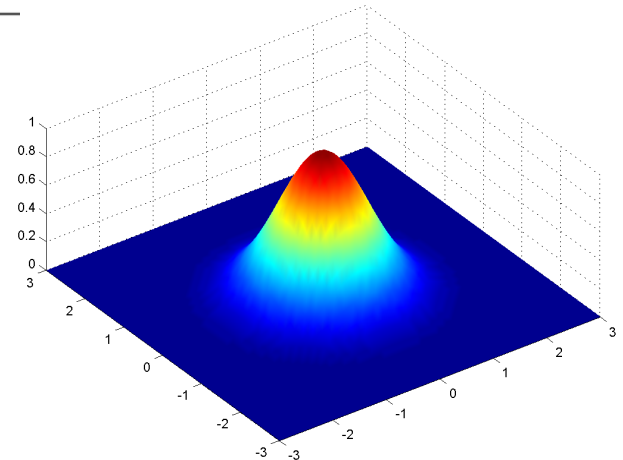
□ En çok kullanılan dağılımdır, neden?

■ Merkezi limit teoremi

- Aynı tipte dağılıma sahip birbirinden bağımsız rassal değişkenlerden elde edilen sayıların ortalaması yaklaşık olarak Normal dağılım gösterir

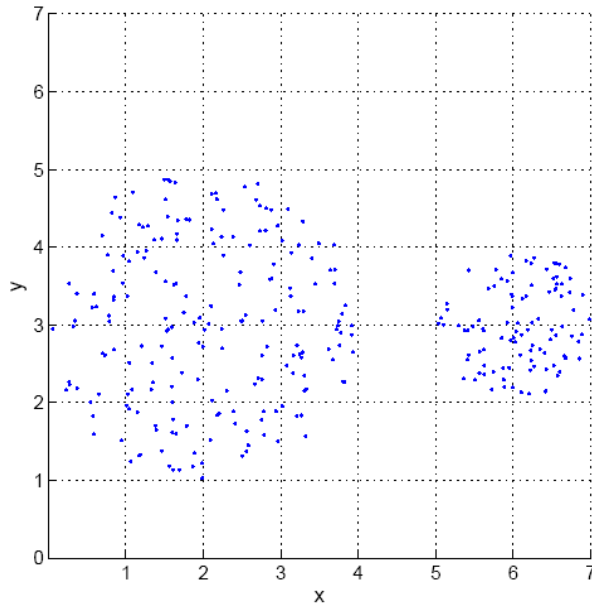
$$f(x, \mu, \sigma) = \frac{e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}}{\sigma\sqrt{2\pi}}$$

Olasılıksal bakış

Öklit dağılımı

- Eğer dağılımı bilmiyorsak
  - Uzayı eşit aralıklara bölü noktaları sayarak dağılımı ifade edebiliriz.

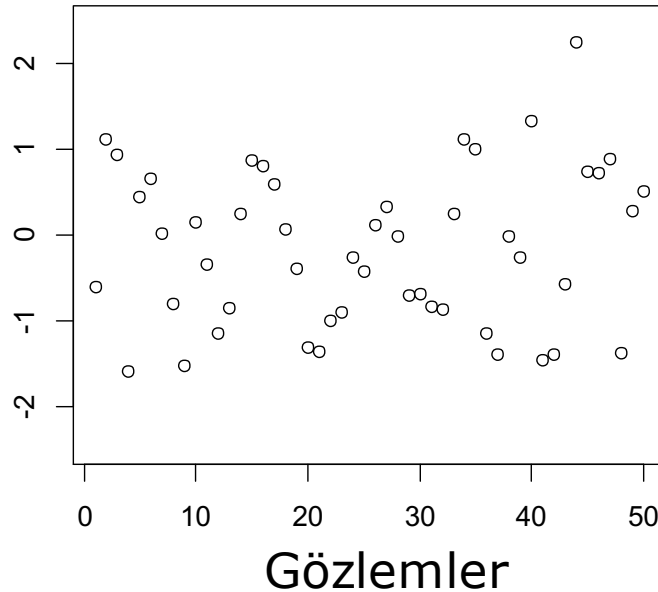
0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0
4	17	18	6	0	0	0
14	14	13	13	0	18	27
11	18	10	21	0	24	31
3	20	14	4	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0

Olasılıksal bakış

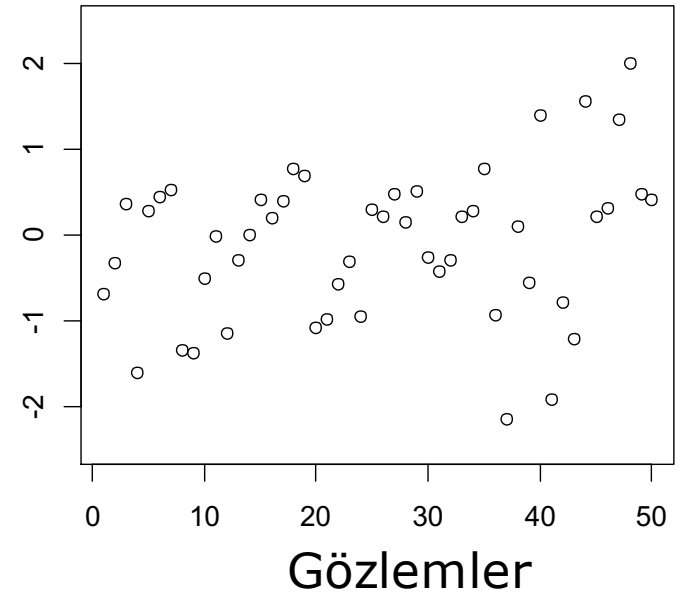
Kovaryans

- İki rassal değişkenin birlikte değişiminin ölçüsüdür.
  - Örneğin 2 boyutlu Normal dağılım izleyen bir 50 örnekli bir veri setimiz olsun.

Birinci değişken

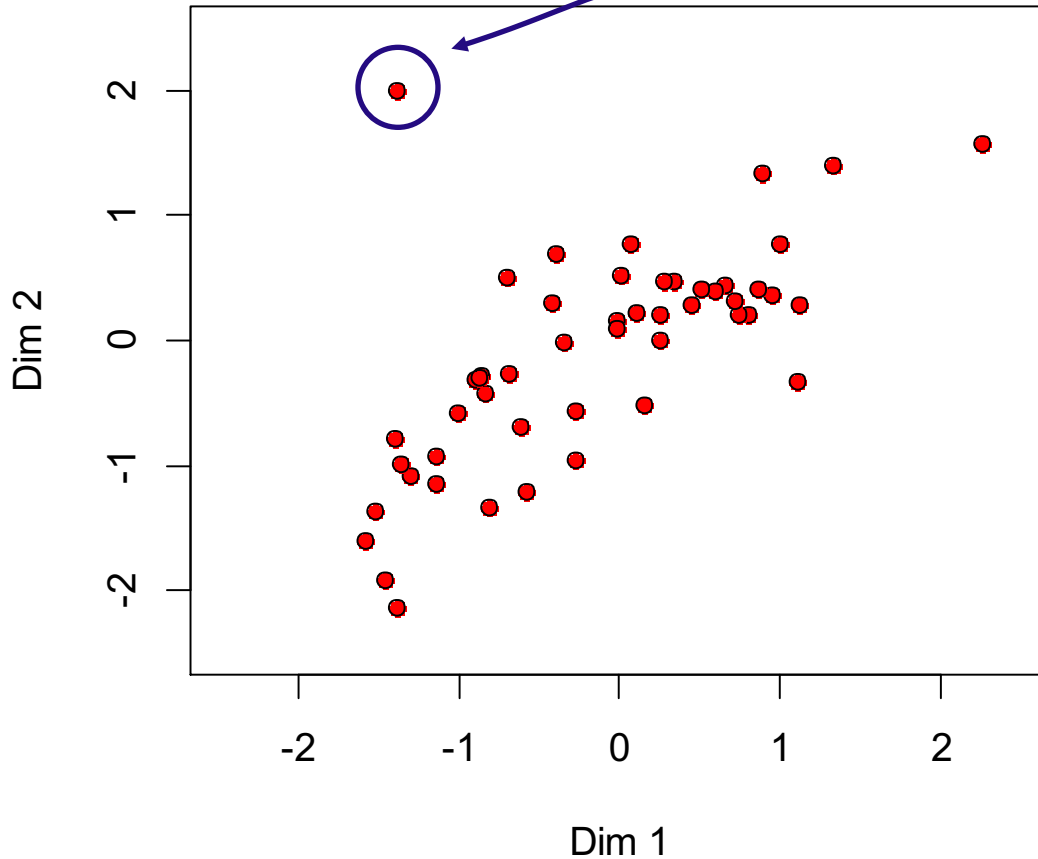
İkinci değişken

Olasılıksal bakış

Kovaryans

- İki boyut birlikte çizildiğinde

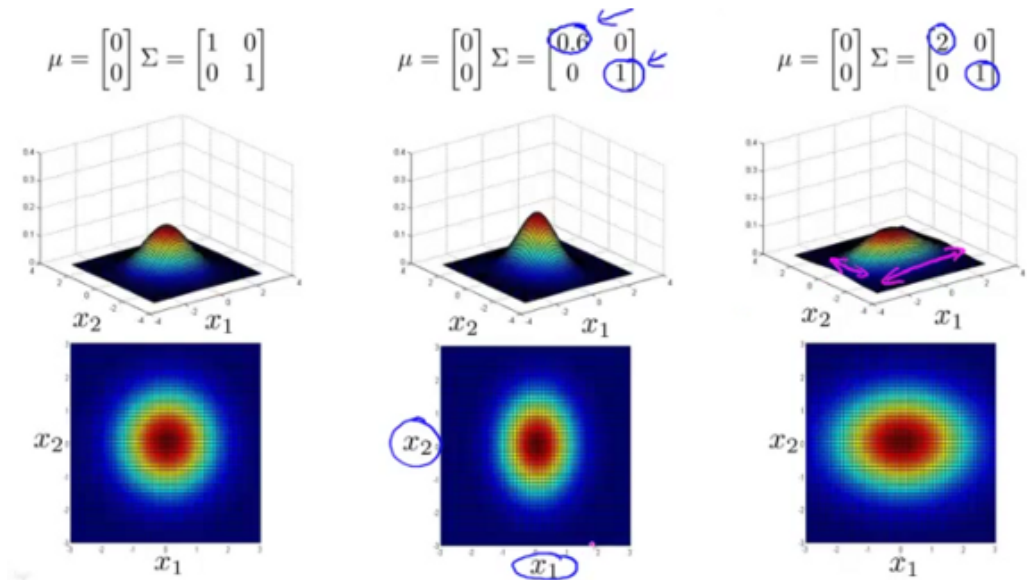
Problem, gürültü ya da aykırı davranış?

İlişkilerin modellenmesi önemlidir.

Olasılıksal bakış

Çok değişkenli Normal dağılım

- Tek değişkenli normal dağılımın parametreleri ortalama ve standart sapmadır.
- Çok değişkenli Normal dağılım ortalama vektörü ve kovaryans matrisi ile tanımlanır.

$$\mathbf{x} \sim \mathcal{N}(\boldsymbol{\mu}, \boldsymbol{\Sigma}),$$

Olasılıksal bakış

Çok değişkenli Normal dağılım

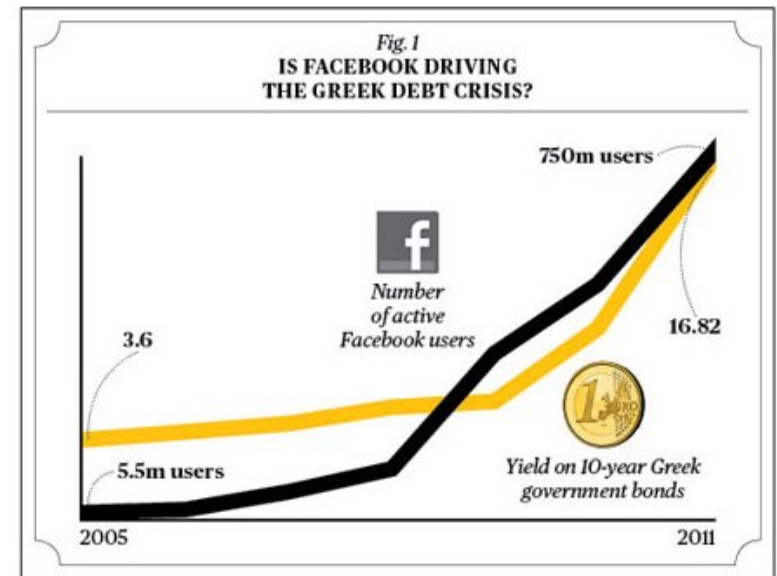
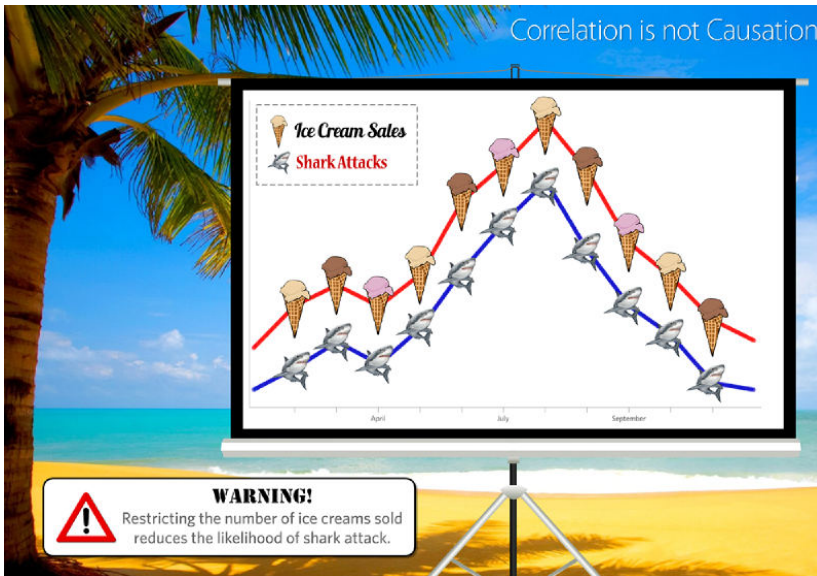

- R örnekleri

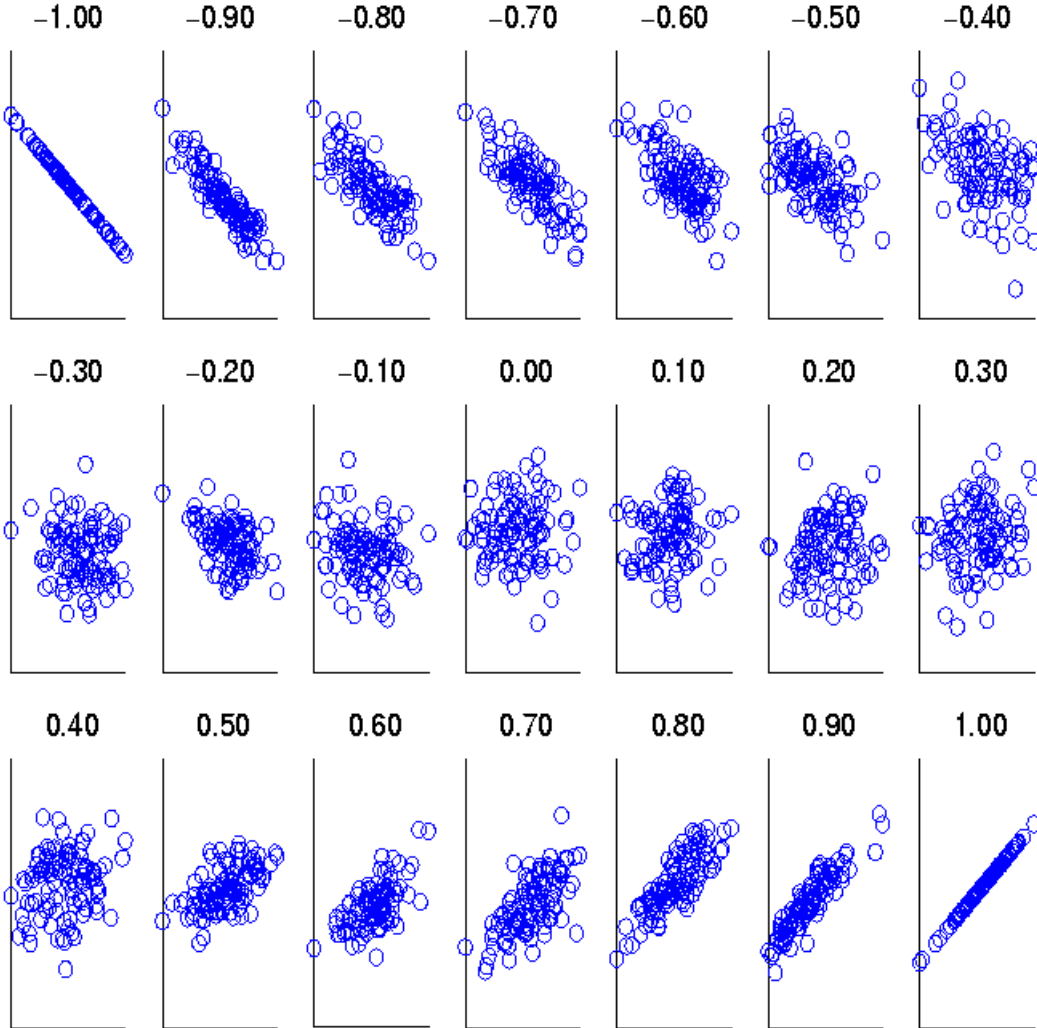
Korelasyon

□ İki örnek arası lineer ilişkiyi modeller

$$\rho_{X,Y} = \text{corr}(X, Y) = \frac{\text{cov}(X, Y)}{\sigma_X \sigma_Y} = \frac{E[(X - \mu_X)(Y - \mu_Y)]}{\sigma_X \sigma_Y},$$
$$r_{xy} = \frac{\sum x_i y_i - n \bar{x} \bar{y}}{(n-1) s_x s_y} = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \sqrt{n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}}$$

Görsel olarak korelasyon

İlişkinin değeri -1 ile 1 arası değişir.

Veri kalitesine etki eden faktörler

- Doğruluk
  - Veri girişinde yapılan hatalar
- Bütünlük
  - Kayıp veri
- Teklik (Uniqueness)
  - Aynı verinin birden fazla kaydı
- Güncellik (Timeliness)
  - Vakti geçmiş işe yaramayan veri
- Tutarlılık
  - Verinin kendisiyle geliştiği durumlar

Veri analizindeki en önemli aşama ön işleme aşamasıdır.

- Teknikler: Örnekleme, Boyut küçültme, Değişken seçimi.
- Zorlu bir aşamadır ama genelde en önemli aşamalardan biridir.

Veri kalitesi

Kirli veri

□ Kirli veri ne demek?

- Eksik veri
  - kayıp (missing) değerler
- Tutarsız veri
  - (farklı kodlama, imkansız değerler)
- Gürültülü veri
  - (hatalı girilmiş değerler)

Tid	Refund	Marital Status	Taxable Income	Cheat
1	Yes	Single	125K	No
2	No	Married	100K	No
3	No	Single	70K	No
4	Yes	Married	120K	No
5	No	Divorced	10000K	Yes
6	No	NULL	60K	No
7	Yes	Divorced	220K	NULL
8	No	Single	85K	Yes
9	No	Married	90K	No
9	No	Single	90K	No

Veri kalitesi

Eksik veri

□ Kayıp değerler

- Bilginin toplanamaması
(yaşını ya da kilosunu söylemek istemeyen kişi)
- Bazı bilgilerin olmaması
(örneğin çocuklar yıllık geliri yoktur)

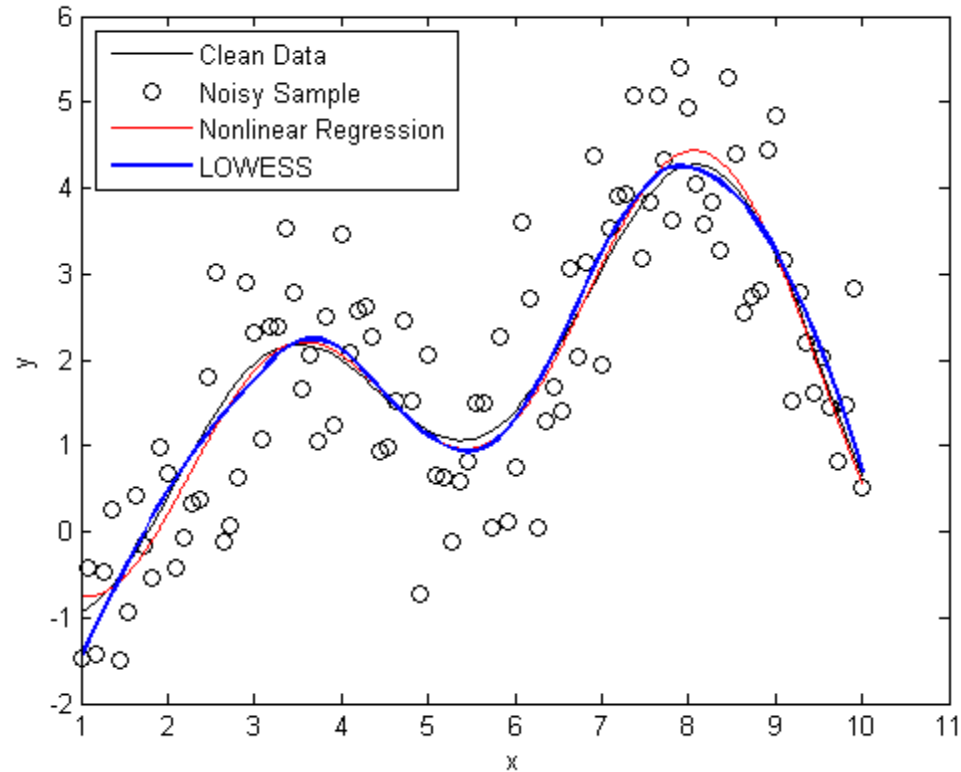
□ Kayıp değerler ile çalışmak

- Veriyi atmak
- **Kayıp değeri tahmin etmek**
- Analiz sırasında eksik veriyi gözardı etmek
- Olası tüm değerleri kayıp veriyi doldurup, sonuçları karşılaştırmak

Veri kalitesi

Gürültülü Veri

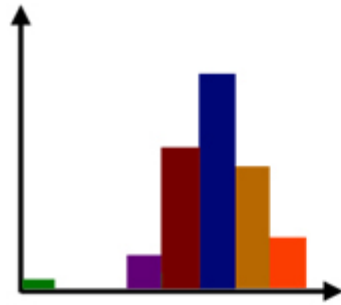
- ▣ Asıl değerlerin değişim göstermesine gürültü (noise) denir.
  - Örnek: Telefonda insanın sesi

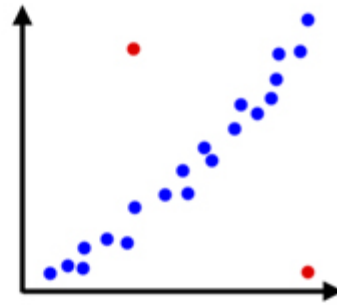
Veri kalitesi

Aykırı veri

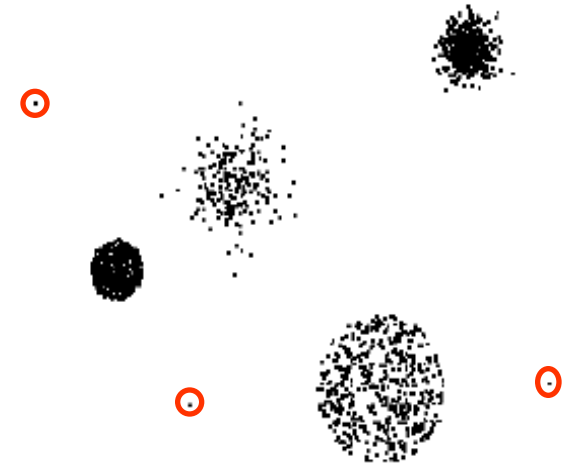
- Aykırı veri diğer verilerden dağılım ya da uzaklık anlamında farklılık gösterir.

outlier result(green)

outlier points(red)

Veri önışleme

- Veri temizleme
  - Kayıp değerleri doldurma, gürültü azaltma, aykırı veriyi ayıklama
- Veri dönüştürme
  - Standardizasyon, normalizasyon
- Veri azaltma
  - Bilgi kaybını en aza indirecek şekilde veriyi azaltma

Birleřtirme (Aggregation)

- Birden çok özniteliđi tek öznitelik olarak ya da birden çok örneđi tek örnek olarak ifade etmek
- Amaç
  - Veri küçültmek
    - öznitelik ya da örnek sayısını azaltmak
  - Ölçek deđiřtirme
    - Şehirleri bölgeler ya da ülkeler cinsinden ifade etmek
  - Daha 'stabil' veri
    - Birleřtirilen veri genellikle daha az varyansa sahiptir.

Örnekleme

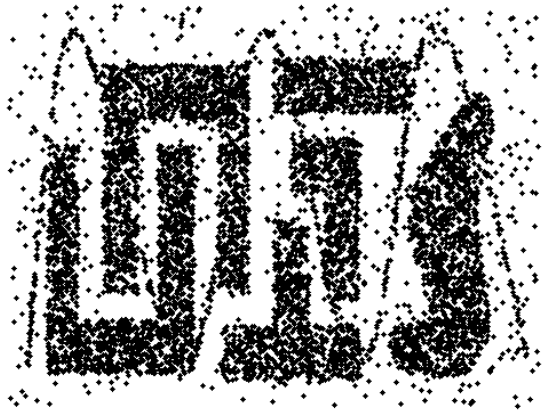

- Veri seçimi için en çok kullanılan yöntemdir.
  - Çoğunlukla ön analiz için tercih edilir.
  - Bazı yöntemler farklı örneklemeler üzerinde çalışıp, farklı modelleri birleştirir.

- İstatistikçiler örneklem üzerinde çalışır çünkü tüm veriyi elde etmek masraflı olabilir. Ayrıca tüm veriyle çalışmak hesaplama zamanı açısından sorun yaratabilir.

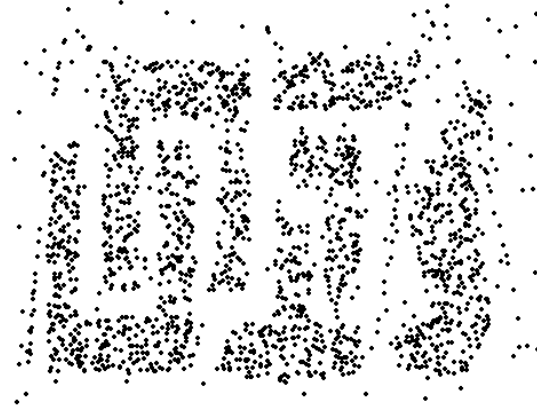

Örneklem Büyüklüğü

8000 gözlem

2000 Gözlem

500 Gözlem

Örneklem Büyüklüğü

- 10 grubun her birinden en az bir tane örnek alabilmek için ne kadar büyük bir örneklem gerekli?

